

Indiase vrouwen in beeld

Slachtofferschap of verzet?

Als Indiase vrouwen de internationale pers halen, dan is dat vaak in verband met onderwerpen als weduweretbranning, bruidsschamnoorden of de abortus van vrouwelijke foetusen. Het beeld van De Derde Wereld Vrouw is herkenbaar: slachtoffer van mannelijke onderdrukking en economische uitbuiting. Maar is dit alles wat er over Indiase vrouwen te zeggen valt? Twee boeken getuigen van een verschillende visie hierop.

De rol van vrouwen als volhardende vechter of organisator van vredesmarsen krijgt vaak minder aandacht dan hun positie als slachtoffer van oorlogsgeweld. Het boek 'Arms to fight, arms to protect' bevat mondelinge getuigenissen van 85 vrouwen uit twaalf landen, waaronder India, El Salvador, Ethiopië, Liberia, Sri Lanka en Bosnië. Zes vrouwen uit India vertellen over hun ervaringen rond de opdeling van India in 1947 en de rellen in 1984, na de moord op Indira Gandhi. Terwijl hun seksegenoten in andere landen vaak een actieve rol spelen in conflicten en enigszins grip lijken te hebben op de situatie, spreekt uit het boek de hulpeloosheid en afgedwongen passiviteit van de vrouwen in India.

"Het is altijd zo geweest in de geschiedenis. Alle indingers zagen vrouwen als goederen, niet als mensen van hart en ziel. Moslim- en hindoe-koningen plaats-ten vrouwen in hun harem. Mannen zagen ons als een mooi voorwerp, of om te baren. Daarom worden gewelddadigheden dan zo tegen vrouwen ge-

richt, is het alleen omdat ze lichamelijk niet zo sterk zijn?"

Aan het woord is de Indiase Nirmal. De in West-Punjab (nu Pakistan) geboren vrouw vertelt in 'Arms to Fight, arms to protect' over haar herinneringen van de strijd rond de afscheiding van Pakistan van India. Nirmal was toen zestien en kwam uit een progressieve familie die niet in het kastesysteem geloofde en het belang van onderwijs voor meisjes inzag. "Met eigen ogen zag ik vrouwen waarvan de borsten waren afgesneden. 'Pakistan Zindabad', langleve Pakistan, stond op hun borst geschreven. Maar ze leedden tenminste nog. Ik werkte destijds in het vluchtelingenkamp. Het was vreselijk. Zelfs toen ze weer werden verenigd met hun familie, wilden broers en vaders hen niet meer terrugnemen."

Karavanan met vluchtelingen

Ook Harmje, een Sikh-vrouw van zestig, moest de grens over van West naar Oost-Punjab. Ze herinnert zich hoe gezinnen tijdens de opdeling van India snel hun dochter probeerde uit te huwelijken, uit angst dat de moslims ze anders mee

zouden nemen: "Ouders konden er niet tegen om hun dochters zo te verliezen. Ze wilden het de verantwoordelijkheid van de schoonfamilie maken om voor haar te zorgen."

India, vrouwen en conflicten

Na de Tweede Wereldoorlog kwam de Indiase onafhankelijkheid in zicht. In diezelfde tijd ontstond de angst bij leiders van de moslim-minderheden voor een door hindoes gedomin-neerd India. De behoefte aan een onafhankelijke staat, Pakistan, groeide. Tot dan toe konden hindoes, Sikhs en moslims redelijk met elkaar samenleven in één land. Hoewel er amper sprake was van huwelijken onderling, was men in het dagelijkse leven afhankelijk van elkaars diensten. Toen de opdeling van Brits-Indië echter vorm begon te krijgen, barstten de rellen uit, vooral in Punjab en Bengalen, waar de nieuwe landsgrenzen kwamen te liggen.

Hindoes, Sikhs en Moslims moesten vaak hals over kop hun huizen verlaten en naar hun nieuwe 'thuisland' vluchten. Duizenden vrouwen werden tijdens de opdeling geroofd of verkracht, daden die door iedere gemeenschap gezien werden als een opzettelijke handeling om de 'einheid' van de andere religie aan te tasten. Veel vrouwen hebben zelfmoord gepleegd, sommigen onder dwang van hun eigen gemeenschap om verkrachting of gedwongen overgang naar een ander geloof te voorkomen.

De herinnering aan deze gewelddadigheden kwam voor velen weer terug in 1984 tijdens de rellen tegen de Sikhs, na de moord op oud-premier Indira Gandhi. Fanatieke hindoes vermoordden toen 5.000 Sikhs, vooral mannen. Veel weduwen moesten ineens zichzelf redden en een baan zoeken. Verschillende organisaties boden hun hulp, maar deze schoot flink tekort.

Ze herinnert zich de karavanan met vluchtelingen onder militaire escorte,

waarin de Sikhs naar hun nieuwe gebieden trokken. "De moslims rooiden nogal wat meisjes. Veel mensen gooiden hun dochters in de put, dat was altijd beter dan dat ze hun religie en eer lieten wegnemen door de moslims. Men zei dat iedere man moest proberen om zichzelf te redden, maar vrouwen mochten niets zelf ondernemen." Overigens vertelt Hamada, een moslim die nu in India woont, hoe Sikhs de meisjes uit haar gemeenschap roofden en ze dwongen met hen te trouwen.

Stomkop

Zo'n vijfduizend Sikhs werden vermoord tijdens de rellen in 1984, na de moord op Indira Gandhi. Mita zette zich in voor een organisatie die deelnam aan de rehabilitatie van weduwen. Ze vertelt het trieste verhaal van Shanti, een vrouw die bezweek onder haar schuldgevoelens, nadat niet alleen haar man werd vermoord, maar ook haar drie zonen die haar echtgenoot mee had genomen naar zijn schuilplaats. "Ik denk dat ze zich schuldig voelde omdat ze haar zonen niet bij zich had gehouden. Maar ze leek er niet meer bovenop te komen. Ze kon het niet verkroppen dat haar zoons er niet meer waren. Ze verloor de wil om te leven..."

Dat gevoel werd nog eens versterkt door andere vrouwen, door haar gemeenschap. Ze zeiden altijd tegen haar: "Wat een idioot ben je, wat een stomkop...". Ze gaf dan haar schuld aan haar man, en zei: "Hij is degene die ze bij zich hield", maar dat hielp niet. Ze zeiden dan:

"Uiteindelijk moet je een heel slecht mens zijn, wil je zo'n buitengewone pech hebben". Shanti nam uiteindelijk alle schuld op zichzelf, maar het gaf haar een ondragelijk verdriet, vertelt Mira. Liever ging ze dood. "Wie zorgt er dan voor jouw dochter", had Mira gevraagd, maar Shanti had geantwoord dat ze daar niets aan kon doen. Uiteindelijk hing ze zichzelf op.

Geliefde van onszelf

Toch laten twee interviews zien dat Indiase vrouwen niet altijd als geslagen honden uit de strijd komen. Tien jaar geleden werden de mannen van de Gopi en Vidya vermoord door fanatieke hindoes. Ze vertellen hoe ze door de gebeurtenissen hun leven veranderd hebben. Gopi: "In het begin waren we erg bang. We hadden geen idee hoe we iets moesten regelen, wat we moesten doen, hoe we alleen moesten reizen. Maar geleidelijk aan heb ik geleerd om mezelf te redden." Vidya: "Kijk, we hebben geen andere keus. Onze kinderen hebben eten nodig, en als we blijven huilen dan zullen ze sterven. Dus, uit pure noodzaak moet je stoppen met huilen en doorgaan met het werk en het gezin te eten geven."

"Vandaag de dag hebben we de wereld gezien, Bombay, Delhi. Vroeger kenden we niets", vervolgt Vidya. "Toen Gopi een baan kreeg stond ze op het punt om haar brief waarin stond dat ze aangenomen was, te verscheuren, maar we konden haar tegenhouden. Hertrouwen hoeft niet zo nodig voor

Vidya. "Wat kan een andere man ons geven?", vraagt ze zich af. "Nu zijn onze kinderen in ieder geval van onszelf. Een andere man kan ruzie maken, geweldadig zijn, je lichaam molesteren, en iedereen krijgt een slechte naam, je schoonfamilie, anderen. En hij gaat vragen waar je geweest bent. Vandaag ben je laat thuis, met wie was je?" Nu zijn we de geliefden van onszelf, zegt Vidya. "We doen wat we willen, we krijgen wat we nodig hebben."

Brigitte Ars

'Arms to Fight, Arms to Protect: Women Speak about Conflict, Olivia Bennett, Jo Bealey en Kitty Warnock (eds.), Londen: Parnos, 1995, f30,-, ISBN 1-870670-36-1.

Het andere boek

Sunder Rajan verzet zich in het boek *'Real and Imagined Women: Gender, Culture and Postcolonialism'* tegen de beeldvorming van Indiase vrouwen als slachtoffer. Zij durft het aan om zeer uiteenlopende onderwerpen als weduweverbranding, bruidsschatmoorden, verkrachting van vrouwen, het leiderschap van Indira Gandhi en beeldvorming in de reclame in één boek te bespreken. Aan ieder onderwerp besteedt ze een hoofdstuk. Aan de stroom van historische, antropologische en politieke literatuur over de positie van Indiase vrouwen, wordt met dit boek een nieuwe benadering toegevoegd: een analyse van de culturele beeldvorming over vrouwen en vrouwelijkheid in India.

Vrouwbeelden die in het nieuws, reclame, film of literatuur gecreëerd worden, functioneren vaak als rolmodellen voor vrouwen. Omdat deze beelden op onbewust niveau doorwerken, is het moeilijk om greep te krijgen op hoe ze het leven van vrouwen bepalen. Bewustwording van deze beelden is daarom zeker van feministisch belang.

Legendraadse lezing

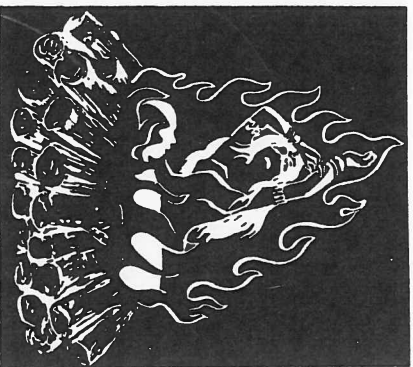
In de inleiding schrijft Sunder Rajan dat het boek voortgekomen is uit haar ambivalente positie als Indiase feministische academica. Als academica voelt zij zich verwant en vertrouwd met theoretische discussies die in het Westen gevoerd worden. Maar politiek en intellectueel plaatst de auteur zich in India. Haar aanstelling aan de universiteit van Delhi geeft haar de nodige afstand en ruimte om de theoretische discussies die in het westen gevoerd worden kritisch te overdenken.

Sunder Rajan analyseert feministische en niet-feministische, Indiase en Westerse literatuur en film. Het boeiende is dat de auteur met een tegendraadse lezing van deze bronnen er in ieder hoofdstuk in slaagt om een ander beeld van Indiase vrouwen te tonen dan enkel slachtoffer van mannelijke onderdrukking. Sunder Rajan laat zien dat vrouwen niet passief hun lot ondergaan maar zich actief tegen hun ondergeschikte positie verzetten. Impliciet bekritiseert zij hiertoe de rol van feministen die 'voor' deze vrouwen willen spreken.

Weduweverbranding

Sunder Rajan's tegendraadse analyse heeft vaak verrassende uitkomsten. Zo bespreekt zij *sati*, de 'zelfverbranding' van de weduwe op de brandstapel van haar echtgenoot. In 1829 werd dit door de Britse koloniale verboden, maar sindsdien komt het nog steeds sporadisch voor. De levende verbranding van de 18-jarige Roop Kanwar in Rajasthan veroorzaakte in 1987 bijvoorbeeld veel opschudding. Van grotere invloed dan deze zeldzame gevallen van *sati* is echter de verheerlijking van *sati's* uit het verleden. De verering van deze vrouwen als godinnen neemt de laatste decennia toe. Een reden te meer om de ideologische beeldvorming over *sati's* onder de loep te nemen. Sunder Rajan laat zien hoe onder invloed van de Britten de vraag centraal kwam te staan of een *sati* al of niet zelf in vrijheid koos voor haar dood. Deze vraag bepaalt tot op de dag van vandaag de *sati*-discussie in India. Maar omdat het antwoord hierop in de meeste gevallen niet meer te achterhalen is, verlamt deze vraag een politieke stellingname. Sunder Rajan verschuift daarom de aandacht naar de pijn die vrouwen bij de zelfverbranding ondergaan. Als voorbeeld hiervan wijst zij op een feministisch affiche dat het protest tegen *sati* illustreert met een tekening van een vrouw die zich aan de vlammen probeert te onttrekken (zie pag. 10). Hier is de *sati* geen dode vrouw, maar een brandende vrouw die probeert te ontsnappen. Dit staat in schril contrast met de populaire beeldvorming die

सवाल है नाहीं की पहचान का सवाल है नाहीं के सम्मान का

क्या नाहीं को
समान का सम्मान
पाने के लिए
विना की भस्म
बनना पड़ेगा ?

क्यों हम एक सामाजिक कुप्रथा को
कहिना कंडित करना चाहते हैं ?
धर्म व नाति के नाम पर ही रहे
अत्याचारों की हम निन्दा करते हैं !

हम हैं - नारी के जीवन और सम्मान के समर्थक
जागरूक नागरिक व महिला संगठन
दख्त इलाहा, राजस्थान प्रौढ शिक्षण समिति द्वारा प्रकाशित

Poster die het 'Rajasthan Adult Education Committee' gebruikt in de strijd tegen Sati

suggerert dat de zelfverbranding van vrouwen pijnloos is. Veel verkocht worden bijvoorbeeld posters waarop Roop Kanwar met een lachende en gelukzalige blik in vlammen opgaat. Reeds verenigd met haar echtgenoot-god in de hemel zou ze de aardse pijnveraring overstijgen. Juist dit aspect van sati dwingt bij andere vrouwen respect en verering af. Sunder Rajan ontmaskert deze mythe. Zij wijst op het belang van het in de openbaarheid brengen van de pijn van vrouwen, zodat op basis daarvan een politieke ingreep opnieuw mogelijk wordt.

Verkrachting

In het hoofdstuk 'leven na verkrachting' gaat de auteur na hoe het thema verkrachting in diverse romans beschreven wordt. Ze vergelijkt de Tamil roman *Prison* (1984) van Anuradha Ramana met twee Engelse romans, *Clarissa* (1748) van Samuel Richardson en *A Passage to India* (1924) van E. M. Forster. Doordat *Prison* met de verkrachtingscène begint, ontwikkelt hierna een tweede verhaal waarin de hoofdpersoon in moeilijke omstandigheden een eigen leven opbouwt. Het beeld van de verkrachte vrouw als

Posters met fotomontages van de sati van Roop Kanwar

apathisch en ten dode opgeschreven, zoals in de twee Engelse romans, wordt hiermee weersproken. In de genoemde Engelse romans vindt het seksuele geweld in het middendeel van het verhaal plaats, slechts gevolgd door de dood of verdwijning van het slachtoffer. De verkrachting zelf wordt in deze romans bovendien niet beschreven. De lezer weet

hierdoor niet wat er 'feitelijk' gebeurt. Deze verteltechniek bevestigt de idee dat vrouwen niet de waarheid vertellen als zij seksueel geweld in de openbaarheid brengen. Met een feministische lezing van een roman als *Prison* doorbreekt Sunder Rajan deze beeldvorming en laat zij zien dat geweld tegen vrouwen niet het einde van hun leven hoeft in te houden.

Indira Gandhi

Sunder Rajan waagt zich ook - als eerste - aan een feministische analyse van de beeldvorming over het politiek leiderschap van Indira Gandhi. Indira Gandhi, bekend om haar machtswellust die tot een staatsgreep leidde, is zeker niet populair onder Indiase feministes. Toch doortrak Indira Gandhi, soms met humor, het mannelijk politiek leiderschap. Aan President Johnson die niet wist hoe hij haar moest aanspreken, gaf zij de boodschap "Vertel 'm dat sommige ministers in mijn kabinet mij met 'Sir' aanspreken. Als hij dat wil, kan hij dat ook doen".

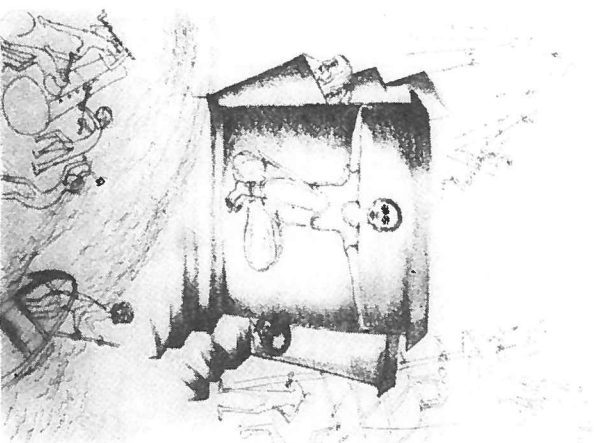
Historisch geïnspireerde romans over het politiek leiderschap van Indira Gandhi illustreren hoe moeilijk het is om vrouwen en autoriteit samen te denken. In het verhaal *The Foetus* van O.V. Vijayan (1989) en in Salman Rushdie's *Midnight's Children* (1981) wordt het historisch leiderschap van Indira Gandhi getransformeerd tot een abstract metafysisch vrouwelijk principe/kwaad. Feitelijke macht wordt symbolische macht, individuu wordt type,

leider wordt godin, geschiedenis wordt mythe. Indira Gandhi's weduwschap staat in beide verhalen sterk op de voorgrond, met alle negatieve connotaties die dit in India heeft. Van het historisch leiderschap van deze vrouw blijft zo niet veel meer over.

Kolonialisme

Op verschillende momenten in het boek komt naar voren hoe post-koloniale invloeden doorwerken in deze beeldvorming rond vrouwelijkheid. De afschaffing van sati door de Britten functioneerde feitelijk als een excuus voor de koloniale overheersing. Evenals andere hervormingen die de Britten op het gebied van vrouwenrechten doorvoerden, werd het door de Britten gebruikt om hun aanwezigheid in India te legitimeren. Sunder Rajan laat in het verlengde hiervan zien hoe in Engelse literatuur het accent ligt op een heroïsche redding van het (passieve) vrouwelijke slachtoffer van de brandstapel door een Britse koloniaal. Sunder Rajan plaatst hier andere Indiase romans tegenover waarin niet het wel of niet redden van de dood centraal staat. Hier wordt een meer complexe werkelijkheid beschreven waarin vrouwen, ontsnapt aan sati, zelf hun leven vormgeven. De auteur laat ook zien hoe de historische post-koloniale erfenis tot op de dag van vandaag de discussie over sati bepaalt en belemmert. Tegenstanders van sati wordt bijvoorbeeld verwezen niet trouw te zijn aan de 'authentieke' Indiase traditie, en zich te identificeren met de koloniale overheerser die sati verbod.

Ditzelfde dilemma - de spanning tussen moderne en traditionele waarden - speelt ook op andere terreinen, en met name voor vrouwen.

Home Sweet Home van Arpana Gaur (1981)

Vrouwen krijgen veel meer dan mannen de rol toegeschoven om in deze moderne tijd de continuïteit van de traditie te waarborgen. In TV-reclame wordt soms een beeld gecreëerd van de 'nieuwe vrije moderne Indiase vrouw' die probeereloos traditionele en moderne waarden integreert. Maar in werkelijkheid is het een haast onmogelijke opgave om 'modern' te zijn zonder verweten te worden 'Westers' te zijn. Sunder Rajan eindigt haar boek dan ook met een verzameling van teksten die een reëler beeld geven van de

ervaringen van Indiase vrouwen. Hierin wordt het conflict tussen traditie en moderniteit niet glad gestreken, maar juist gethematiseerd.

De kracht van *Real and Imagined Women* zit in het feit dat het kwesties die de Indiase vrouwenbeweging aan de kaak stelt, verbindt aan de theoretische vraag hoe ervaringen van vrouwen op een juiste manier in beeld gebracht kunnen worden. Doordat Sunder Rajan deze vraag beantwoordt vanuit actuele politieke onderwerpen, voert zij niet een uitsluitend theoretische discussie maar toont ze - zoals de meeste Indiase academicae - haar betrokkenheid bij de Indiase activistes. Tegelijk laat ze zien hoe ook beeldvorming, en betekenisgeving van politiek belang zijn. Zij sluit hiermee aan bij een bredere tendens binnen vrouwenstudies die de laatste jaren het beeld van vrouwen als slachtoffer bekritiseert. Nieuw is dat Sunder Rajan dit doet vanuit Indiaas bronnenmateriaal. Voor mensen die niet terugschrikken voor het gehanteerde wetenschappelijk jargon, bevat dit boek een schat aan informatie. Sunder Rajan analyseert veel - vaak onbekende - Indiase literatuur en films. Zij brengt deze moeiteloos in verband met feministische kwesties en voegt daar een originele interpretatie aan toe.

Anne van Voorhuizen

Rajeswar Sunder Rajan 'Real and Imagined Women: Gender, Culture and Postcolonialism', London and New York: Routledge, 1993, 153 blz., f40,-, ISBN: 0-415-08503-9